

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umarov Sardor Yakubovich

QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING ASOSIY JIHATLARI	12-16
--	-------

Atamuratova Dilafroz Rashidovna

XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI”	17-20
--	-------

Mansurov Ulug‘Bek

XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR	21-24
--	-------

Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova

XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI	25-31
--	-------

Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat

O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOIIY, MADANIY VA TA‘LIMIIY SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVIY YETUK YOSHLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI	32-38
--	-------

Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li

QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI	39-42
---	-------

Quranboyeva Sevinchoy

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY QURILISHIDA IJTIMOIIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA)	43-46
---	-------

Mamajanov Azizbek

SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR).....	47-52
---	-------

Baxritdinov Jasurbek

AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI	53-57
---	-------

Aliqulov Ramazon

TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND AHOLINING MADANIY, IJTIMOIIY, SIYOSIIY, IQTISODIIY ALOQALARNING O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA)	58-66
---	-------

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li

1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI	67-74
---	-------

Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi

YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIIY HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI	75-78
--	-------

Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li

JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOIIY HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI	79-83
--	-------

<i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i> TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI	84-89
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Ollanazarov Bekmurod</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH: NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA	90-100
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI	101-107
<i>Tangirkulov Bekzod</i> TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY RESURLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	108-115
<i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i> TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI TIZIMI	116-125
<i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i> KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI, SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING AHAMIYATI	126-131

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i> AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI	132-136
<i>Panjiyev Suhrob</i> HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI	137-143
<i>Gadoeva Lobar</i> IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .	144-148
<i>Djurayeva Nigora</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA	149-158
<i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i> ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ	159-167
<i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i> MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY KONTEKSTDA TAHLILI	168-173
<i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i> MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR	174-178
<i>Toirov Ilhom</i> IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR	179-183
<i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR	184-188

<i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i> YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM FALSAFASIGA KIRIB KELISHI	189-194
<i>Fayziyev Xurshid</i> VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI	195-199
<i>Sattorova Shalola</i> MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI	200-203
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI	204-207
<i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i> INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR PRIZMASIDA TAHLILI	208-215
<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i> ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA SINERGETIK USULDA YONDASHUV	216-219
<i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i> MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI	220-224
<i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i> INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI	225-231
<i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA TRANSFORMATSIYALASHUVI	232-237
<i>Yusupova Ranaxon</i> IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI	238-241
<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	242-246
<i>Sultonova Shaxnoza</i> MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI	247-251
<i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i> JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA	252-256
<i>Rajabboy Hasanov</i> FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	257-261
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Boynazarov Zokir</i> TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI	262-274
<i>Yeshboyeva Matluba</i> MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI ("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA)	275-279

<i>Azizaxon Rasulova</i> SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI	280-284
<i>Mamadkulova Kamila Abdukhaliqovna</i> THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION" IN THE WORK OF E.M. REMARQUE	285-290
<i>Naimova Parvina Rustamovna</i> ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	291-296
<i>Жабборовва Муслима Тохировна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	297-301
<i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA MUAMMOLARI	302-306
<i>Ostonova Ramziya</i> LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY	307-311
<i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa, Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i> AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	312-316
<i>Sumbul Muxammedova</i> XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI	317-322
<i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i> XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA	323-331
<i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i> BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING NAZARIY ASOSLARI	332-335
<i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i> AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES	336-343
<i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i> COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES IN TRANSLATION	344-350
<i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i> MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI	351-356

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Djumaniyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI	357-362
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i> KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH	363-367

<i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	368-376
<i>Esanova Shaxnoza</i> JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	377-383
<i>Abduvaliyev Murodillo</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA SOLISHNING XUSUSIYATLARI	384-388
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI QIYOSIY TAHLILI	389-395
<i>Ismaylov Raxat</i> HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Nabiyev Muhridin</i> INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI	403-406
<i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i> SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI	407-412
<i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i> VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK	413-418
<i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i> MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI	419-432
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	433-441
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Gayupova Saodat Xamidovna</i> INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	442-446
<i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...	447-452
<i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i> СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ: МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ	453-460
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	461-464

<i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i> SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	465-469
<i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i> YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR	470-479
<i>Elmuratova Zamira</i> INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH	480-484
<i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i> SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS	485-490
<i>Adilov Shodiyor</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA "G'OYALARNING LOYIHALA" USULI	491-496
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО ГУМАННОГО ПЕДАГОГА	497-500
<i>Abdurazzaxov Abdurasul</i> SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	501-506
<i>Ergashev Tolif</i> O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH	507-515
<i>Gaziev Baxromjon</i> CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	516-523
<i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i> TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	524-529
<i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i> FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	530-535
<i>Sobirova Saida Otabekovna</i> KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI	536-542
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARHITEKTURA VA DIZAYN (TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH	543-546

Received: 16 May 2025
Accepted: 1 June 2025
Published: 15 June 2025

Article / Original Paper

SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROCESS OF LEGAL INTERPRETATION

Ismaylov Rakhat Aminbaevich

Independent Researcher,
Berdakh Karakalpak State University

Abstract. This article is devoted to the scientific and theoretical analysis of the process of legal interpretation. It examines the essence, functions, principles, methods, and types of legal interpretation. The role of the subject in legal interpretation, the importance of interpretation acts, and their impact on law enforcement practice are studied. Within the framework of the article, various theories, approaches, and models of legal interpretation are analyzed. Proposals and recommendations are developed to improve the process of legal interpretation. The article can be useful for lawyers, researchers, teachers, and students.

Keywords: interpretation of law, application of law, legal norms, methods of interpretation.

HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI

Ismaylov Raxat Aminbayevich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
mustaqil izlanuvchisi
E-mail: Ismaylov7676@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola huquqni sharhlash jarayonining ilmiy-nazariy tahliliga bag'ishlangan. Unda huquqni sharhlashning mohiyati, vazifalari, prinsiplari, usullari va turlari ko'rib chiqiladi. Huquqni sharhlashda subyektning roli, sharhlash aktlarining ahamiyati va huquqni qo'llash amaliyotiga ta'siri o'rganiladi. Maqola doirasida huquqni sharhlashning turli nazariyalari, yondashuvlari va modellari tahlil qilinadi. Huquqni sharhlash jarayonini takomillashtirishga oid takliflar va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqola huquqshunoslar, tadqiqotchilar, o'qituvchilar va talabalar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: huquqni sharhlash, huquqni qo'llash, huquqiy normalar, sharhlash usullari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N64>

Yuridik fanda va amaliyotda huquqni sharhlash va qonunni sharhlash terminlari bir xilda foydalaniladi. Bir tomondan, huquqni sharhlash deganda normativ-huquqiy hujjatlardagi termin va iboralarning mazmuni va mohiyatini aniqlashga yo'naltirilgan aniq aqliy jarayon tushuniladi. Boshqa tomondan, huquq normalarini sharhlash (qonun normalarini sharhlash) deganda huquq normalarini ifodalovchi til qoidalarining jamlanmasida ifodalanadigan aqliy faoliyat natijasi sifatida tushuniladi.

A.Melexinning fikricha huquq normalarini sharhlash o'zida huquq normalarini to'g'ri qo'llash maqsadida huquq normalarining mazmunini tushunish va tushuntirib berishga yo'naltirilgan aqliy-irodaviy xarakterdagi murakkab hodisani ifodalaydi. Sharhlash yuridik faoliyatda muhim va kerakli element hisoblanadi[1]. M.Toperning fikricha sharhlash ma'nosi

anglashni bildiradi, sharhlash zarurati esa ma'no anglashmaganida vujudga keladi, jumladan ma'no-mazmun inkor etilganda sharhlash zarurati tug'iladi[2].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, huquqni sharhlash qonunchilik normalarini sharhlash masalasi quyidagi uchta muhim masalani o'z ichiga oladi:

tatbiq etiladigan huquqiy normalarni sharhlovchi subyektlarni aniqlash (bular: davlat organlari – davlat hokimiyatining oliy va mahalliy vakillik organlari; ijro etuvchi organlar – Prezident, Vazirlar Mahkamasi, viloyatlar, tumanlar, shaharlar hokimlari, turli vazirliklar va davlat qo'mitalari; huquqni muhofaza qiluvchi organlar – sud, prokuratura, adliya, ichki ishlar idoralari va boshqalar, jamoat birlashmalari, mansabdor shaxslar va fuqarolar).

tatbiq qilinadigan huquqiy normalarning mazmunini aniqlash uchun mantiqiy, grammatik, tarixiy va sistematik usullar qo'llaniladi;

tatbiq etilayotgan normalarning hajmi bo'yicha va yuridik kuchiga qarab sharhlash[3].

Akademik V.Nersesyanes va I.Xabibulinalarning huquqni sharhlashni huquqiy qoidaning umumiyligi, qo'llanilayotgan vaziyatning esa xususiyligi xarakteridan kelib chiqib tushuntiradi. Uning fikricha huquq normasining umumiy mazmuni muayyan hayotiy vaziyatga nisbatan, aniq holatlar va asoslar bo'yicha muayyan sharhlarning o'zaro munosabatlari negizida, aniq joy va vaqtda tegishli ko'rinish oladi. Xuddi shuning uchun huquq normasi huquqni qo'llovchi tomonidan sharhlanishga muhtojdir. Huquq normasining umumiy mazmunini uni tatbiq etish jarayonida tartibga soluvchi-huquqiy ma'nosini tushunish va tushuntirish huquqni sharhlash hisoblanadi[4].

Huquqni qo'llovchi subyektlar huquq normalarini tanlar ekanlar, huquq normasining mazmun-mohiyatini aniqlab olishlari zarur bo'ladi. Bunda huquqni qo'llovchi turli davlat organlarining normativ-huquqiy hujjatlarni sharhlashlari qo'l keladi. Mavjud huquqiy normalarning mazmun-mohiyatini tushunib olish va tushuntirib berish "qisqacha", "huquqni sharhlash" tushunchasida ifodalanadi[5]. Professor U.Tojixonov va A.Saidovlar "sharhlash orqali huquqning ma'nosi aniqlab beriladi, huquqning ma'nosi tushuntirib beriladi va nihoyat sharhlash vositasida huquqning ma'nosi aniqlanib, ham tushuntirib beriladi"[6] deb ta'kidlaydilar.

Sharhlashning maqsadi qonun chiqaruvchi organning huquq normasida mujassamlashgan ifodasini ushbu norma bilan bog'liq deb hisoblangan tasavvur va tushunchalarni ifodalashdan iborat. Sharhlashning asosiy vazifasi qonun chiqaruvchi idora qonun hujjatida bayon etgan qoidaning mazmunini ochib berishdir[7]. G.Tastanbekovanning fikricha huquq normalarini sharhlash – bu huquq ijodkorlarining huquq normasida mujassam etgan, tartibga soluvchi umumiy irodasining mazmunini anglash va uni tushuntirib berishga yo'naltirilgan ko'p qirrali, murakkab va taomiliy jarayondir[8].

Ba'zi olimlar sharhni huquqiy normaning ma'nosini tushunish deb ta'riflaydilar (A.P.Denisov, S.I.Vilnyanskiy, B.V.Shchetinin), boshqalari esa huquqiy normaning mazmunini tushuntirish deb hisoblaydilar (S.A.Golunskiy, M.S.Strogovich, Y.G.Tkachenko), yana bir boshqa yo'nalish olimlari sharhlash huquqiy normalarning ma'nosini tushunish va tushuntirish jarayonidir, deb hisoblashadi. (N.G. Aleksandrov, P.E. Nedbaylo, A.S. Pigolkin va boshqalar)[9]

Huquqni sharhlash tushunchasini tushunish va tushuntirishga ajratuvchi olimlar, shuni nazarda tutadiki, barcha normativ-huquqiy hujjatlar tushunish uchun sharhlanishi mumkin,

biroq tushuntirish maqsadida sharhlash uchun tegishli normativ-huquqiy hujjat bo'yicha amaliyotda nomuvofiqliklar yoki tushunmovchiliklar kelib chiqishi talab etiladi[10].

Bizning fikrimizcha, uchinchi nuqtai nazar afzal ko'rinadi, chunki birinchi va ikkinchi hollarda sharhlashni faqat huquqiy normalarni tushunish yoki tushuntirish bilan tugamaydigan murakkab jarayon sifatida tushunishga aniq, bir tomonlama yondashuv mavjud. Huquqni hayotga tatbiq etish jarayonida ko'pincha huquq normalarining ma'nosini aniqlabgina qolmay, balki bu ma'noni boshqa shaxslarga tushuntirish ham kerak bo'ladi. Huquqiy normaning mazmuni va mohiyatini tushuntirish uchun, avvalo, uni tushunish kerakligi mantiqiy holat hisoblanadi. Shunday qilib, sharhlash ikki qismni o'z ichiga oladi: huquqiy normaning ma'nosini tushunish va uning mazmunini tushuntirish.

Tushunish shaklidagi sharhlash – sharhlovchi subyekt ongida sodir bo'ladigan ichki fikrlash jarayonidir, ya'ni sharhlovchi subyekt birinchi navbatda huquqiy normaning mazmunini shaxsan o'zi uchun aniqlab oladi.

Tushunish – bu normativ-huquqiy hujjatlardagi atamalar va iboralarning ma'nosini aniqlash orqali huquqiy normalarning mazmunini belgilashga qaratilgan ichki fikrlash jarayoni. Bu fikrlash jarayoni sharhlovchining ongidan tashqariga chiqmaydi, u hech qanday tashqi ifodani olmaydi va hech qanday hujjatda mustahkamlanmaydi. Bu jarayon rasmiy-huquqiy protsessual harakat emas. Bunday sharhlashni nafaqat mansabdor shaxs, balki oddiy fuqaro ham berishi mumkin. Bu boshqalar uchun majburiy emas. Tushunish ijodiy xarakterga ega bo'lib, sharhni amalga oshiruvchi subyektlarning huquqiy ongi qanchalik yuqori bo'lsa, u shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi.

Sharhlashning ikkinchi tomoni – bu huquq normalarining mazmunini tushuntirish bo'lib, u bilan nafaqat fikrlash jarayoni amalga oshiriladi, balki maxsus huquqiy hujjatlarda tashqi ifodasini topadigan haqiqiy huquqiy harakat ham amalga oshiriladi. Uning maqsadi qonun ustuvorligining ma'nosini ochib berish va sharhlangan normaning u mo'ljallangan barcha holatlarda to'g'ri, bir xilda amalga oshirilishini ta'minlash, uni qo'llashdagi noaniqliklar va mumkin bo'lgan xatolarni bartaraf etishdan iborat.

Tushuntirish shaklidagi sharhlash oldingi bosqichdagi aqliy faoliyatning davomi bo'lib, lekin faoliyatning bu tomoni boshqa subyektlarga qaratilgan bo'ladi, sharhlovchi subyekt huquqiy tartibga solishning mazmuni va mohiyatini barcha manfaatdor shaxslarga tushuntiradi[11].

Shunday qilib, yuridik faoliyatning alohida turi sifatida sharhlash ikki bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Huquqiy normaning ma'nosini tushunish (o'zi uchun);
2. Huquqiy normaning mazmunini tushuntirish (boshqalar uchun).

Sharhlash subyekti avvalo o'zi uchun huquqiy normaning mazmuni va ma'nosini tushunadi, qanday harakat qilishini hal qiladi, so'ngra bir xil tushuncha va qo'llashni o'rnatish uchun barcha manfaatdor shaxslarga huquqiy ko'rsatmaning mazmuni va mohiyatini tushuntiradi. Asosiysi, huquqni sharhlashning birinchi turi tushunish, ikkinchisi esa tushuntirish ko'rinishidagi qo'llashdir.

Ko'rish mumkinki, tushunish va tushuntirish bir sharh jarayonining dialektik jihatdan o'zaro bog'langan ikki tomonini ifodalaydi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, tushuntirish har doim ham tushunishdan keyingi bosqich bo'lavermaydi. Tushuntirishda aniqlashtirish natijalari obyektivlashtiriladi. Bunday obyektivlashtirish yozma shaklda qonunni sharhlash

hujjatida (masalan, muayyan ish bo'yicha sud qarorida) yoki og'zaki shaklda (tavsiya, maslahat,) o'z ifodasini topadi.

Beccaria, shuningdek, "qonun ruhiga murojaat qilish kerakligi aksiomasidan ko'ra xavfliroq narsa yo'qligini ta'kidladi. Ushbu aksiomani qabul qilish barcha to'g'onlarni yorib o'tish va qonunni fikrlar oqimiga duchor qilishdir.

Volter 1778-yilda ham mazkur mavzuda shunday yozgan edi: "Qonunlar ularni yaratgan xalqning zaifligidan dalolat beradi. Ular oxirgisi kabi o'zgaruvchan. Buyuk davlatlarning ba'zi qonunlari kuchsizlarni buzish uchun kuchlilar tomonidan buyuriladi. Ular shu qadar noaniq ediki, minglab sharhchilar ularga izoh berishga harakat qilishdi; va sharhchilarning ko'pchiligi shu yo'l bilan pul topish uchun o'z hunarlarini yaltiratib qo'yganliklari sababli, ular o'z sharhlarini qonun matnidan ham noaniqroq qilib qo'yanlar.

Napoleon I o'zining Fuqarolik kodeksiga sharh e'lon qilinganini bilib, "Mening kodeksim yo'qoldi" deb qayg'u bilan xitob qilgani bunga dalolat beradi. XVIII asrda Prussiya, Avstriya va boshqa mamlakatlarda qonunlarni har qanday talqin qilishni taqiqlovchi maxsus hujjatlar ham qabul qilingan[12].

Huquq normalarini tushunish va tushuntirish jarayoni sharhlash deb ataladi.

"Huquq normalarini sharhlash – bu davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat tashkilotlari, ayrim fuqarolar, amaliyotchilar yoki olimlarning huquqiy normalarning mazmunini oydinlashtirishga va ularda ifodalangan qonun chiqaruvchining irodasini ochib berishga qaratilgan faoliyatidir".

Keng ma'noda izohlash jarayoni deganda normativ-huquqiy hujjatlar normalarining mohiyati va mazmunini aniqlash, shuningdek, ularning ma'nosini fuqarolarga tushuntirish uchun foydalaniladigan uslublar va usullar majmui tushunilishi kerak[13].

Sharhlash obyekti normativ-huquqiy hujjatlar va ularning yig'indisidir. Sharhlash predmeti esa qonun chiqaruvchining qonunda normativ-huquqiy hujjatda ifodalangan tarixiy irodasi hisoblanadi. Yangi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda huquq normalarini sharhlamasdan mumkin emas, chunki qonunchilik tizimiga kirib kelgan qoidalarining aksariyati u yoki bu tarzda allaqachon mavjud bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlar bilan bog'liq.

Har qanday huquq subyektlari – sud, huquqni muhofaza qiluvchi yoki huquqni qo'llovchi organlar yoxud fuqarolar bo'lib ular tomonidan yuridik ahamiyatga ega harakatlar amalga oshirilganda, bitimlar va shartnomalar tuzilganda huquqning sharhlanishi muqarrar hisoblanadi.

Sharhning vazifasi va maqsadi huquqni to'g'ri, aniq va bir ma'noda tushunish va qo'llashdir. Huquqni sharhlovchi mavjud huquqiy normalarga o'zgartirishlar kiritmaydi va kiritishi mumkin ham emas. Huquqni sharhlovchi amaldagi qoidalarini tahlil qilishi, o'rganishi va yoritib berishi kerak, bu ko'p jihatdan sharhlovchi shaxslarning huquqiy ongi darajasiga, kasbiy tayyorgarligi, malakasi, bilimiga bog'liq. Xuddi shu huquq kimning aniq sharhlayotganiga, qanday maqsadlarda sharhlashiga qarab turlicha sharhlanishi mumkin.

Bundan tashqari, sharhlovchi subyektlarning bilim darajasi, kasbiy mahorati, huquqiy vaziyatning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, sharhlanayotgan normalarning o'ziga xos xususiyatlari kabi omillar nazariy va amaliy xarakterdagi turli muammolarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Birinchidan, sharhlash xatolari haqida tasavvurga ega bo'lgan qonun chiqaruvchi, ikkinchi holda, sharhlash jarayonida yuzaga keladigan muammolar haqida bilishi kerak; Shunday ekan, normativ-huquqiy hujjatni qabul qilishda qonun ijodkorligi

jarayonida yo'l qo'yiladigan xatolar muqarrar ravishda huquqni qo'llash, jumladan, talqin qilish sharhlash jarayonida xatolarga olib keladi". Sharhlash jarayonining murakkabligi shundan kelib chiqadiki, aslida sharhlovchi huquqiy normaning ma'nosini tahlil qilar ekan, aqliy faoliyat orqali qonun chiqaruvchining qonun ijodkorligi jarayonining o'zida mujassamlangan haqiqiy irodasini qayta yoritishi kerak.

Sharhlash xatosi deganda sharhlash qoidalaridan qisman yoki to'liq chetga chiqish, yakuniy natijaga ta'sir ko'rsatuvchi va huquqiy normaning asl ma'nosiga, unga kiritilgan qonun chiqaruvchining irodasiga to'g'ri kelmaydigan deb tushunish taklif etiladi.

Huquqni sharhlash borasida uchraydigan muammolardan biri tushuncha va atamalar bilan bog'liq. Jumladan, norma ijodkorligi va yuridik amaliyotda "sharhlash" bilan birga "izohlash" tushunchasi ham mavjud. Sharhlash kengroq jarayon bo'lib, uning subyektlari turli shaxslar bo'lishi mumkin. Jumladan, Y.Terexovning fikriga ko'ra: "huquqni sharhlash – huquqiy normalarning haqiqiy ma'nosini tushunish va tushuntirish orqali aniqlashga qaratilgan intellektual va irodaviy faoliyatdir"[14].

Milliy olimlarimizdan professor Sh.Saydullayev sharhlash borasida qilinishi kerak bo'lgan quyidagi ishlarni sanab o'tadi: "Normativ-huquqiy hujjatlarga rasmiy sharh berish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunini qabul qilish; shuningdek O'zbekiston Respublikasi Oliy sud plenumining sud amaliyotini umumlashtirish materiallarini ko'rib chiqishga va qonunchilikni qo'llash masalalari bo'yicha tushuntirishlar berishga qaratilgan qarorlarining huquqiy maqomini belgilash[15].

Shunday qilib, sharhlovchi normaning ma'nosi unga tushunarli ekanligiga ishonch hosil qilgan taqdirdagina, huquqiy normalarni sharhlash natijasini, shu jumladan, normaning muayyan holatda qo'llanilishi masalasini muhokama qilish mumkin[16].

Yana bir muammoli masala huquqni sharhlash sohasida qo'llaniladigan atamalar hisoblanadi. Xususan, yuridik fan va amaliyotda sharhlash, talqin qilish, izohlash kabi terminlardan foydalaniladi. Bu masalaga ayrim olimlar ham diqqat-e'tiborini qaratadi: "Ijtimoiy fanlarda "sharhlash" atamasi "talqin qilish", "izohlash", "tushuntirish" kabi so'zlarning sinonimi tarzida qo'llaniladi"[17].

Muammoning dolzarbligi shundaki, ushbu tushunchalar turli normativ-huquqiy hujjatlarda bir xil ma'noda keladi. Xususan, ayni bir ma'noda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida "sharh" va "talqin qilish"[18] "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunida ham "sharh" ham "talqin qilish" tushunchalari qo'llaniladi[19]. "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunida "talqin qilish" tushunchasini ko'rish mumkin[20].

"Idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarni tayyorlash va qabul qilish" qoidalarida esa "sharh" va "izohlash" tushunchalaridan foydalaniladi[21]. "Mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish, yuridik-texnik jihatdan rasmiylashtirish, huquqiy ekspertizadan o'tkazish" qoidalarida "sharh" ham "talqin qilish" tushunchalari keladi[22].

"Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritiladigan normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini tayyorlash, yuridik-texnik jihatdan rasmiylashtirish va huquqiy ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risida uslubiy ko'rsatmalar"da "sharh", "talqin qilish" va "izohlash" tushunchalarining har uchasi ayni bir xil ma'noda kelganligini ko'rish mumkin[23].

Ushbu maqolaning asosiy qismida olib borilgan tahlillar natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelish mumkin:

1. Qonun matnining o'zi muayyan darajada umumiylikka ega bo'lishi tabiiy, chunki umumiy qoidalar alohida holatlarga moslashtirilishi kerak. Bu esa huquqni sharhlash ehtiyojini keltirib chiqaradi. Shuning uchun, turlicha talqin qilishning imkoniyatini to'liq yo'qotishga urinish qonunni murakkablashtirishi va uning hayotga tatbiq etilishini qiyinlashtirishi mumkin.
2. Huquqni sharhlash tushunchasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: "Huquqni sharhlash normativ-huquqiy hujjatlar va boshqa huquq manbalarida aks etgan huquq ijodkorining irodasini to'g'ri tushunish va tushuntirishga qaratilgan jarayon"
3. Huquqni sharhlash predmeti sifatida nafaqat qonun matnini, balki qonun ruhini (qonun qabul qiluvchi subyektning irodasi) ham belgilash maqsadga muvofiq. Bunda qonun bilan birga, o'sha qonunga tegishli axborot-tahliliy materiallar ham e'lon qilib borilishi kerak.
4. Barcha qonunchilik hujjatlarida huquqni tushunish va tushuntirish ma'nosida "sharhlash" terminidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar/Literatypa/References:

1. Мелехин А.В. Теория государства и права: учебник. – М.: Маркет ДС корпорейшн, 2007.-С.381.
2. Мишель Т.Проблема толкования и теория верховенства Конституции//Сравнительное конституционное обозрение.М.,2005,№4-171.
3. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Олий ўқув юртларининг ҳуқуқшунослик мутахассислиги бўйича таълим олаётган талабалари учун \Бобоев Ҳ.Б., Исломов З.М., Чориёров У.; //Масъул муҳаррирлар: Ҳ.Б.Бобоев, Ҳ.Т.Одилқориев.-Т.: "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси" нашриёт уйи, 2000. -Б.307.
4. Нерсесянец В.С. Общая теория права и государства. Учебник.-М.:НОРМА-ИНФРА. М, 1999.-С.493; Хабибуллина И.И, Политико-правовые проблемы систематическая анализа языка закона. Автореферат. Дисс....док.юр.науки.Санкт-Петербург.2001-С.12
5. Теория права и государства./Под ред. проф. В.В.Лазарева.-М.: Право и закон.-С.202
6. Саидов А., Тожихонов У. Ҳуқуқ назарияси.-Т: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси.2001.-Б.220.
7. Давлат ва ҳуқуқ назарияси.-Т., Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2009,- Б.426.
8. Тастанбекова Г.С. Ҳуқуқни шарҳлаш муаммолари.Дисс....юр.фан.ном-Т, 2012.-Б.24-25.
9. Радько Т.Н. Теория государства и права. – М.: Юнити, 2004. – С. 396
10. Федоров Г. Толкование норм права // Закон и жизнь. 2012. №6. С. 5
11. Neil MacCormick. Rhetoric and The Rule of Law: A Theory of Legal Reasoning. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199571246.001.0001>
12. Беляева О.М. Толкование норм права // Ученые записки казанского государственного университета. 2007. № 149. С. 44
13. Овчинникова О.Д., Шаганян А.М. Некоторые проблемы интерпретации норм права // Юристъ-Правоведъ, 2017, № 4 (83) – С. 22
14. Терехов Е.М. Сравнительно-правовой анализ понятий правоинтерпретационная деятельность и толкование права // Правовая парадигма. 2019. Т. 18. № 1. С. 90
15. айдуллаев Ш.А. Интерпретация правовых норм – важный этап правоприменительного процесса // журнал юридических исследований. Том 4 № 2 , 2019. С. 18

16. Сергеев Д.В. О понятии толкования норм права и его результатов в отечественной доктрине // Право и государство: теория и практика. 2020. № 1(181) С. 254
17. Tastanbekova G. Huquqni sharhlash asoslarida ba'zi kategoriyalarning mohiyati va mazmuni // Tafakkur manzili. 2022. №11. B. 407
18. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023. – B. 11
19. O'zbekiston Respublikasining "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 20.04.2021-y., 03/21/682/0354-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.03.2022-y., 03/22/756/0180-son; 04.08.2022-y., 03/22/787/0708-son, 27.10.2022-y., 03/22/796/0966-son; 09.08.2023-y., 03/23/860/0571-son; 29.11.2023-y., 03/23/880/0905-son; 19.02.2024-y., 03/24/909/0133-son; 05.09.2024-y., 03/24/954/0682-son; 19.10.2024-y., 03/24/976/0833-son; 19.10.2024-y., 03/24/977/0831-son
20. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.01.2018-y., 03/18/457/0525-son; 07.01.2020-y., 03/20/600/0023-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son
21. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2565-son buyrug'i // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2014-y., 10-son, 110-modda, 21-son, 253-modda, 52(I)-son, 654-modda; 2016-y., 19-son, 221-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 15.01.2018-y., 10/18/2565-5/0565-son; 06.07.2018-y., 10/18/2565-6/1469-son; 20.02.2019-y., 10/19/2565-7/2653-son, 20.04.2019-y., 10/19/2565-8/2976-son; 29.04.2020-y., 10/20/2565-9/0539-son, 29.06.2020-y., 10/20/2565-10/1010-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 24.06.2021-y., 10/21/2565-11/0594-son; 28.06.2022-y., 10/22/2565-12/0580-son; 27.12.2024-y., 10/24/2565-13/1075-son
22. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 3333-son buyrug'i // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 18.11.2021-y., 10/21/3333/1077-son
23. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2352-son buyrug'i // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2012-y., 15-son, 173-modda; 2014-y., 14-son, 158-modda, 27-son, 332-modda, 52(I)-son, 653-modda; 2016-y., 8-son, 81-modda, 17-son, 185-modda; 2017-y., 2-son, 35-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.12.2019-y., 10/19/2352-7/4119-son; 27.05.2020-y., 10/20/2352-8/0674-son, 18.09.2020-y., 10/20/2352-9/1304-son; 13.02.2024-y., 10/24/3496/0121-son

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).